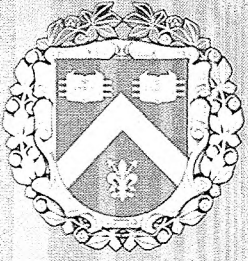


ISSN 2411-5991



НАУКОВИЙ ВІСНИК

КАФЕДРИ ЛІНГВІСТИКИ

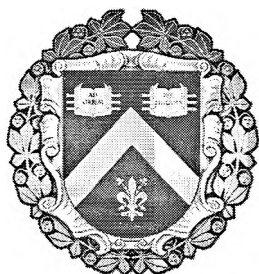
ІНСТИТУТУ ЛІНГВІСТИКИ НАУКОВОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Філологія • Педагогіка • Психологія

Випуск 35

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Kyiv National Linguistic University

ISSN 2411-5991



**SCIENTIFIC
MESSENGER**

**OF THE UNESCO
DEPARTMENT**

**OF KYIV
NATIONAL
LINGUISTIC
UNIVERSITY**

Philology
Pedagogy
Psychology

2017
Issue 35
Collection of papers

KNLU Publishing Centre

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК**

**КАФЕДРИ
ЮНЕСКО**

**КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Філологія
Педагогіка
Психологія

2017
Випуск 35
Збірник наукових праць

Видавничий центр КНЛУ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації № 8226, серія КВ від 17.12.2003 р.

Збірник наукових праць "Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія "Філологія, педагогіка, психологія" включено до переліку наукових фахових видань України у галузі "Філологічні науки" (Додаток № 8 до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 року № 1328)

Видається за рішенням вченої ради

Київського національного лінгвістичного університету

(протокол № 20 від 15 червня 2017 р.)

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор доктор філологічних наук, професор **Валюх З.О.**

Відповідальний редактор кандидат філологічних наук, доцент **Луса Г.І.**

Відповідальний секретар кандидат філологічних наук, доцент **Заскалета В.П.**

Члени редколегії

доктор філологічних наук, професор **Баган М.П.**

доктор філологічних наук, професор **Висоцька Н.О.**

доктор філологічних наук, професор **Воробйова О.П.**

доктор філологічних наук, професор **Данилич В.С.**

доктор філологічних наук, професор **Казановська О.М.**

доктор філологічних наук, професор **Мейзерська Т.С.**

доктор філологічних наук, професор **Мусієнко В.П.**

доктор філологічних наук, професор **Новрузов Р.М. (Азербайджан)**

доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**

доктор філософії **Гасил Й. (Чеська Республіка)**

доктор педагогічних наук, професор **Антипова А.М. (Росія)**

доктор педагогічних наук, професор **Бізіч О.Б.**

доктор педагогічних наук, професор **Бориско Н.Ф.**

доктор педагогічних наук, професор **Левченко Т.І.**

доктор педагогічних наук, професор **Максименко А.П.**

доктор педагогічних наук, професор **Матвієнко О.В.**

доктор педагогічних наук, професор **Ніколаєва С.Ю.**

доктор психологічних наук, професор **Бондаренко О.Ф.**

доктор психологічних наук, професор **Ложкін Г.В.**

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

Editorial board

Professor Zoya O. Valyukh – Editor-in-Chief

Associate Professor Halyna I. Lysa – Deputy Editor

Valentyna P. Zaskaleta – Executive Secretary

Офіційний веб-сайт: <http://ukrfilelog.knlu.kiev.ua>

Editorial Board Address:
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska Str.
Ukraine, 03680 MSP Kyiv-150,
tel.:(044)529-83-13, office, 346

Адреса редколегії:
Київський національний
лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73
Україна, 03680 МСП, Київ-150,
тел.: (044)529-83-13, каб.346

З М І С Т

ЛЕКСИКОЛОГІЯ І ФРАЗЕОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, СУЧАСНІСТЬ

<i>Васильчук В. М.</i>	Непересічний шлях учителя-філолога О. П. ПРОРОЧЕНКО	9
<i>Гамзюк М. В.</i>	Інтенсивність у фразеології	13
<i>Іваненко С. М.</i>	Слово як виразник інтертекстуальності й символізму в експериментаторстві Марі Луїзи Кашніц	18
<i>Романова Н. В.</i>	Емотивна лексика в німецьких прислів'ях: семантичний аспект ..	23
<i>Дубровська І. Б.</i>	Парні фразеологізми біблійного походження	31
<i>Карпус А. К.</i>	Die deutschen Entlehnungen im amerikanischen Englisch	36
<i>Козік Ю. М.</i>	Зоосемічні іменникові напівпрефікси як засіб вираження аугментації в сучасній німецькій мові	43
<i>Крепель В. І.</i>	Генетично-дериваційні зв'язки прикметника <i>grün</i> у німецькій мові	48
<i>Кулик Н. Д.</i>	Діатопічне маркування гельветизмів	55
<i>Лалаян Н. С.</i>	Переклад творів Франца Кафки українською мовою (на матеріалі новели "In der Strafkolonie")	60
<i>Липиніна О. Л.</i>	Мовна гра засобами фразеології (на матеріалі німецької періодики)	66
<i>Маевская Л. Д.</i>	Колоративи в німецькоязычній рекламі	72
<i>Онїщенко Н. А.</i>	Конотація регіональності у фразеологічній системі німецької мови	76
<i>Опанасенко Т. В.</i>	Модальне поле і можливості його вираження	82
<i>Орел І. І.</i>	Вербалізація німецьких стереотипів засобами фразеологічних одиниць з компонентом "національна кухня"	88
<i>Петрочук О. В.</i>	Особенность семантической организации аксиологических фразеологизмов современного немецкого языка	94
<i>Подвойська О. В.</i>	Специфіка функціонування біоінженерних термінів у німецькомовних наукових та публіцистичних текстах	101
<i>Радзійон В. М.</i>	Складні іменники у спортивному медіа-тексті (на матеріалі сучасної німецької публіцистики)	109

СЛОВО ЯК ВИРАЗНИК ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ І СИМВОЛІЗМУ В ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСТВІ МАРІ ЛУЇЗИ КАШНІЦ

Іваненко С. М.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Стаття присвячена розгляду експериментаторства Марі Луїзи Кашніц стосовно надання назв своїм творам через призму вторинної номінації на тлі використання символізму та інтертекстуальності із залученням асоціативного ореолу слова для актуалізації його більш глибокого смислу.

Ключові слова: інтертекстуальність, символізм, асоціативне значення, експериментаторство.

The article deals with the Mari Luise Kaschnitz' experimentation concerning naming of her works through the prism of secondary nomination on the basis of symbolism and intertextuality with the associative word halo usage for the actualizing of its full sense.

Key words: intertextuality, symbolism, associative meaning, experimentation.

Слово як одиниця мови є найбільш дискусійним поняттям сучасної лексикології. Як референт дійсності, воно має денотативне значення, але, як відомо, не вичерпується ним. Слово як одиниця висловлення і тексту завдяки смислу, яке в нього вкладає адресант, є одиницею комунікації і має також асоціативне значення як індивідуальне, так і певного соціуму. З асоціативним і символічним значенням тісно пов'язаний процес вторинної номінації, характерний для будь-якої мови. Цей процес має різні виміри, напр., О. П. Пророченко [1, с. 363] розглядала у своїх роботах навіть такий її вид, як "екоаксіологічна номінація", характерна для фразеологічного пласта лексики.

Процес номінації відбувається насамперед у комунікації, а науковці, аналізуючи тексти як у діахронії, так і в синхронії, виводять системні характеристики цього процесу. Дещо в іншому ракурсі відбувається авторська номінація в художньому мовленні як певних понять, так і певних характеристик, які спочатку є оказіоналізмами, але завдяки влучності, елегантності оформлення думки починають переходити у вжиток певної соціальної групи, а з часом і суспільства загалом. Найвідомішим прикладом є поняття, уведене Фрідріхом Шиллером, "з позиції сили", яким послуговуються сьогодні не тільки в Німеччині.

Метою пропонованої статті є обґрунтування експериментів із словом видатної німецької письменниці Марі Луїзи Кашніц і доведення тези, що вони побудовані на асоціативному значенні слова, інтертекстуальності та символізму, а також визначення процесу надання назви художньому твору автором як виду вторинної номінації слова в контексті інших творів з такою самою назвою.

Процес номінації в такій формі, як надання художньому твору назви, звичайно не розглядається як вторинна номінація, однак по суті таким є, тому що певне слово вже має своє денотативне або сигніфікативне значення, а автор використовує його для назви певного відрізка фіктивної дійсності у своєму фікційному зображенні, при цьому обсяг значення слова, використаного в назві твору, набагато ширший за значення такого самого слова в тексті, бо назва охоплює не просто один предмет або поняття, а узагальнює людську діяльність у певному квантумі реальності, відображеної у творі. Тобто йдеться про різновид вторинної номінації не стосовно системи мови, а стосовно тексту / дискурсу. Відповідно до контексту назва твору може мати символічне значення; може міняти асоціативне значення, відоме певному соціуму, а може використовувати асоціативне значення і при цьому розширювати його межі.

Покажемо у цьому плані можна розглядати творчий доробок Марі Луїзи Кашніц (1901–1974), яка посіла визначне місце в літературі Німеччини. Найдивовижнішими імпульсами

її творчості були зміни, перетворення, трансформації як у соціумі, так і в природі. Для того, щоб донести свої думки до читача в цікавій для нього формі, авторка експериментувала, наприклад, з площинністю тексту, насамперед у книзі *“Beschreibung eines Dorfes“* (1995–1996) (Опис одного села) і його синтаксичною формою, пов'язаною з цією характеристикою тексту [5, с. 71–73], але не тільки площинність тексту входить до арсеналу новаторських засобів Кашніц, відомих з літературного напрямку *“Konkrete Poesie“* (Конкретна поезія – літератори цього напрямку грали з словом, намагаючись відкрити смисли, які не лежать на поверхні), а й інтертекстуальність.

Використання назв місяців як назв творів відоме в мистецтві слова, музики, живопису, скульптури і т. ін. Кашніц називає своє оповідання *“April“* [6] і викликає цим у читача різні асоціації: з пробудженням природи, з весною як порою року, з мінливістю погоди (приказка з народної творчості наголошує на цьому: *April, April, der weiß nicht, was er will!*), з першоквітневими жартами щонайменше. Зміст оповідання реалізує всі зазначені асоціативні зв'язки.

Марі Луїза Кашніц надала своїй оповіді певної легкості, зазначивши час дії як день 1 квітня, застосувавши при цьому атмосферу гри, яка базується на культурних стереотипах читачів у Німеччині і в Європі загалом, і є певним виявом цифрового символізму.

З іншого боку, до Кашніц були написані вірші для дітей і дорослих з використанням цієї самої назви, насамперед це Йоганн Вольфганг фон Гете, Генріх Зейдель, Теодор Шторм, Йоганн Георг Якобі, Йоганн Людвіг Вільгельм Мюллер, Штефен Янецко та інші. І тут ми стикаємося з іншим експериментаторським прийомом творчості Марі Луїзи Кашніц, а саме: назви її творів повторюють назви вже відомих літературних праць. Роблячи такий вибір, вона ніби вибирає символіку відомого твору і створює власне бачення певної життєвої колізії. На сьогодні звичним терміном для відображення цього феномену є термін “інтертекстуальність”, якщо сприймати текст і його назву як одне ціле. Важко з повною визначеністю говорити про інтенційність авторки для таких зв'язків між її творами і творами інших авторів. За допомогою доступних біографічних джерел не вдалося встановити цю закономірність. Однак інтертекстуальність художнього тексту, установлена з позиції читача, тобто герменевтична, цілком можлива. Саме із цієї позиції розглянемо наступні приклади інтертекстуальності пунктуального характеру, коли певний елемент у назві твору або сама назва твору, відомі читачеві з творчості інших письменників, з одного боку, створюють ефект обманутого очікування, а з другого – змушують задуматися над можливими елементами схожості на рівні трансформації певної ідеї і доповнюють тим самим зміст твору.

Усім відома драма Генріха фон Кляйста *“Das Käthchen von Heilbronn oder die Feuerprobe“* (1807–1808), у якій випробування вогнем є символом Божого суду. Любов дівчини, головної героїні драми, до лицаря випробовується вогнем, і херувим спасє її з вогню цілу й неушкоджену, тому що вона не схибила йдучи за своєю долею, а її доля – це лицар Штраль. Драма закінчується весіллям. Кляйст обрав драматичний жанр для оформлення цього фантастичного сюжету, у якому, з одного боку втілюється ідея Божого суду, а з другого – йдеться про подолання меж між різними соціальними верствами у феодальному суспільстві, якщо дівчина, наразі Кетхен Гайльбронн, позашлюбна дитина німецького кайзера, а не просто сільська дівчина.

В оповіданні Марі Луїзи Кашніц *“Die Feuerprobe“* (прибл. 1930) [7] навпаки дія зображена суто реалістично, вона розглядає цю назву як синонім до випробування людини через якусь дію і вкладає саме таке значення у слова головного героя твору Людвіга, який уважає Везувій, що викидає час від часу лаву у довкілля, з одного боку, моторошним місцем, але з іншого – ідеальним місцем, де можна випробувати людину (... *um einen Menschen auf die Probe zu stellen* [7, с. 113], *Das ist eben die Probe* [6, с. 114], *Es ist so etwas wie eine Feuerprobe. Es hat keinen Zweck zusammenzubleiben, wenn man nicht dasselbe auf die gleiche Weise oder gleich stark erlebt* [там само]).

Він бажає випробувати свою дружину Неле, чи вона так само реагуватиме на це небезпечне місце. В оповіданні Кашніц, як і в драмі Кляйста, присутня стихія вогню і його символіка, але це вогонь з кратеру вулкану – природний вогонь Землі. Ореол Божого суду асоціативно передається авторкою в змісті твору через синонімію виразів *j-n auf die Probe stellen – die Feuerprobe*, що тлумачиться словником Герхарда Варіга як *Bewährungsprobe* [11, с. 472]. Месидж Марі Луїзи Кашніц полягає на противагу Кляйсту в тому, що життя несе в собі багато небезпек для людини, і не потрібно влаштовувати якісь штучні випробовування своїм рідним або друзям, тому що можуть настати на жаль такі часи, які випробовують людей не на життя, а на смерть, і такий перебіг подій уже не буде повністю залежати від конкретної людини.

Майже в той самий час, а конкретніше – в 1933 р., Вернер Бергенгруен опублікував свою новелу також під назвою “*Die Feuerprobe*”, у якій також ішлося про любов і вірність у шлюбі (місце дії Рига), але він написав текст насамперед релігійного спрямування, пов'язаного із способом визначення провини або невинуватості, відомого із середньовіччя – Божого суду. У новелі автор вдається до використання церковного містицизму.

На сьогодні відомо понад 20 творів сучасних авторів під назвою “*Die Feuerprobe*”, написаних або німецькою мовою, або перекладених з інших мов. В усіх цих творах експлікується перевірка на витривалість, на вірність коханим, на вірність поглядам, на сміливість і т. ін., а у змісті завжди присутній вогонь у своїх найнеймовірніших іпостасях, який потрібно здолати протагоністам. Текст Марі Луїзи Кашніц існує в цьому німецькомовному літературному просторі і асоціюється в сучасного читача із цілою плеядою художніх творів, які мають ту саму або дещо модифіковану назву і реалізують самостійне життя твору, уже непідвласне авторові, який давно вже покинув цей світ.

З іншого боку, у художній літературі, починаючи з античних часів, активно використовується символ вогню, і Андреа Гюбенер виводить 5 його узагальнених символічних значень: символ Божої влади і релігійного благоговіння до богів; символ бунтарства та емансипації; символ чистоти й очищення; символ здорового глузду, просвітництва і креативності; символ життя та пристрастей [4, с. 119–121]. Якщо брати до уваги і це широке тло літературної спадщини, то вторинна номінація в назві твору Кашніц реалізує символ чистоти й очищення, а також здорового глузду, що розширює асоціативний ореол назви в читача, обізнаного в царині художньої літератури.

Інший цікавий приклад експериментаторства Кашніц стосовно інтертекстуальності спостерігаємо в назві оповідання “*Das Inventar*” (1963) [9]. Безсумнівно, що Марі Луїзи Кашніц був відомий вірш Гюнтера Айха “*Inventur*” (1945–1946) [2], опублікований уперше в 1947 р. і який належить до епохи літератури руїн (Trümmerliteratur) – післявоєнного явища в німецькій літературі. Ця епоха проіснувала на початок 50-х років і правдиво відображала ситуацію в Німеччині очима солдат, які повернулися з війни або з таборів військовополонених чи пережили страхіття війни в концентраційних таборах.

Гюнтер Айх лаконічною мовою відобразив усе те, що мав чоловік, який повернувся з війни. Це ритмічно витриманий перелік речей у семи строфах, які для людини були всім: кепка, пальто, приладдя для гоління в мішку з льону, консервна банка, що слугувала й тарілкою, і кухлем, цвях, у мішечку для хліба шерстяні шкарпетки, графіт від олівця та плащ-палатка. Автор декількома словами змальовує своє трепетне ставлення до цих речей, важливих для нього як “ліричного Я”. Наведемо приклад двох останніх строф цього твору:

[...]

Die Bleistiftmine
 lieb ich am meisten:
 Tags schreibt sie mir Verse,
 die nachts ich erdacht.

Dies ist mein Notizbuch,
dies meine Zeltbahn,
dies ist mein Handtuch,
dies ist mein Zwirn. [2]

Вірш Гюнтера Айха, за свідченнями дослідників, теж є своєрідним структурним інтертекстом, тому що його ритм і структура нагадують вірш чеського письменника Ріхарда Вайнера “*Jean Baptiste Chardin*”, опублікованого в німецькому перекладі в 1916 р.

Dies ist mein Tisch,
Dies meine Hausschuh,
Dies ist mein Glas,
Dies ist mein Kännchen.
[...] [3]

Марі Луїза Кашніц у своєму оповіданні, дія якого відбувається у друге десятиліття мирного життя, змальовує геть іншу картину, ніж Гюнтер Айх. Чоловік, жінка якого трагічно загинула перебігаючи дорогою, сидить у їх спільному будиночку і робить інвентаризацію речей, які належали їм обом. Це вже інші речі, вони придбані за мирного життя, але є й речі, зроблені його жінкою, вони є носіями своєрідного діалогу між ним і його померлою дружиною. Абажур для лампи у вітальні вона зшила зі своєї літньої сукні, в яку була вбрана в день їхнього знайомства. Цей абажур став нагадуванням про їх першу зустріч. Записуючи речі на листок, протагоніст подумки переходить до аналізу їхніх стосунків з дружиною та з її сім'єю. Таким чином відбувається “інвентаризація” стосунків.

Обираючи таку назву для свого оповідання, Марі Луїзе Кашніц ніби веде діалог з Гюнтером Айхом про те, як міняється життя, яке значення мають речі у звичайний мирний час, яке місце посідає любов у житті людей, тому що Айх завдяки мінімалістським засобам наголошував просто на радості від того, що людина жива і має сили до творчості. Кашніц через двадцять років після війни констатує, що матеріальний бік життя став кращим, і людина концентрується на своїх стосунках до жінки, до сім'ї – це стоїть у центрі уваги суспільства в мирний час. Речі тепер мають у собі відблиск особистості, що володіє ними.

На діалог з Куртом Тухольським [10] запрошує назва оповідання Марі Луїзи Кашніц “*Dämmerung*” [8], тому що в 1920 р. він опублікував есе “*Dämmerung*” (Сутінки), у якому від свого власного імені, не прикриваючись ніякими псевдонімами (а їх у нього було 5), він з вражаючою відвертістю змальовує ситуацію в Німеччині після Першої світової війни і перед першим фашистським поутчем – поутчем під проводом тодішнього ватажка фашистів Каппа. Йому вдалося показати ситуацію невизначеності країни та її людей – повністю зманіпульоване суспільство, яке все робить ніби як людина, але не є такою [10, с. 550]. Ця ситуація символічно відповідає сутінкам, як у назві твору. Кашніц на десять років пізніше пише оповідання, в якому сутінки поширюються не на суспільство загалом, а на стосунки між чоловіком і жінкою, які щиро кохали одне одного, були підтримкою один одному і змогли досягнути достатку та виростити дітей, але хвороба жінки (рак) міняє в їх житті все. Їх світлі, радісні стосунки переходять у фазу сутінок: очікування темряви – смерті. Незважаючи на те, що після операції Леа може стати здоровою, Джой внутрішньо вже попрощався з нею, і своє майбутнє подумки вибудував уже без Леї, хоча вона готова боротися за своє життя і здоров'я і врешті-решт за їх спільне майбутнє.

Кашніц, називаючи своє оповідання “*Dämmerung*”, переключає увагу читача з широкої панорами життя з маніпуляцією всього суспільства політиками в есе Тухольського (макрокосмос) на мікрокосмос – на втрату любові, втрату сім'ї під маніпулятивним впливом небезпечної хвороби на свідомість людини.

Підсумовуючи, потрібно наголосити на тому, що Марі Луїза Кашніц експериментує у своїй творчості як з формою, так із змістом твору. До її експериментів залучаються такі категорії тексту,

як площинність та інтертекстуальність у найрізноманітніших виявах. Достатньо дослідженою виявляється міфологічна інтертекстуальність її творчості на відміну від герменевтичної пунктуальної (точкової) інтертекстуальності, коли певний елемент у назві твору або сама назва твору, відомі читачеві з творчості інших письменників, з одного боку, створюють ефект обманутого очікування, а з другого, заставляють задуматися над можливими елементами схожості на рівні трансформації певної ідеї і доповнюють тим самим зміст твору. Авторка залучає також один з найвідоміших прийомів епохи постмодернізму – атмосферу гри, гри зі словом, гри з назвою, гри з інтертекстуальністю на тлі використання символізму та асоціативного значення слова.

Перспективою дослідження вважаємо розгляд назв художніх творів як виду вторинної номінації на тлі символічного та асоціативного значення слова в дискурсі на матеріалі інших творів Марі Луїзи Кашніц, а також інших письменників, представників інших мов і літератур.

Література

1. Пророченко О. П. 3.5. Когнітивно-культурологічний аспект дискурсу символіки фразеологічних одиниць (досвід екоаксіологічної номінації) // Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). – Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – С. 363–373.
2. Eich G. Inventur. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.deutschelyrik.de/index.php/inventur.html> 26.06.2016].
3. Eich G. Inventur. Електронний ресурс. – Режим доступу: [[https://de.wikipedia.org/wiki/Inventur_\(G%C3%BCnter_Eich\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Inventur_(G%C3%BCnter_Eich))] 26.06.2016]
4. Ньбнер А. Feuer / Flamme // Metzler Lexikon literarischer Symbole [Günter Butzer, Joachim Jacob (Hrsg.)]. – Stuttgart, Weimar : J. B. Metzler, 2012. – S. 119–121.
5. Iwanenko S. Text als Fldche (gezeigt am Buch von Marie Luise Kaschnitz *Beschreibung eines Dorfes*) // Germanistik in der Ukraine. – Jahrheft 10. – 2015. – Kyjiw. – S. 67–74.
6. Kaschnitz M. L. April // Ferngespräche. Erzählungen. – Leipzig : Insel Verlag, 1992. – S. 126–137.
7. Kaschnitz M. L. Die Feuerprobe // Liebesgeschichten. [Hrsg. Elisabeth Borchers]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1986. – S. 108–125.
8. Kaschnitz M. L. Dämmerung // Liebesgeschichten. [Hrsg. Elisabeth Borchers]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1986. – S. 134–142.
9. Kaschnitz M. L. Das Inventar // Liebesgeschichten. [Hrsg. Elisabeth Borchers]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1986. – S. 253–260.
10. Tucholsky K. Dämmerung // Deutsche Dichtung in Epochen. Ein literaturgeschichtliches Lesebuch [Hrsg. Walter Kießling]. – Stuttgart : J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1993. – S. 550–552.
11. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / Wahrig G. – Gütersloh / München: Bertelsmann Lexikon Verlag, 2000. – 1451 S.